

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ирена Цонева Илиева

**член на научното жури съгласно Заповед № РД-21-802/27.04.2022 г. на Ректора на
Пловдивския университет „П. Хилендарски“ проф. д-р Р. Младенов за
назначаване на научно жури за публична защита на дисертационния труд на
Вержин Гарбис Хугасян**

**за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално
направление 3.6. Право, научна специалност „Международно право и
международни отношения“**

**на тема „Проблеми на международноправната уредба на предотвратяването и
наказването на престъплението геноцид“**

I . Кратки биографични данни

Вержин Хугасян е завършила средното си образование в Езикова гимназията „Бертолд Брехт“ гр. Пазарджик със специалност английски, немски език, български и литература.

През 2017 г. се дипломира като магистър по право в Пловдивския университет „П. Хилендарски“. На 1.03.2018 г. е зачислена за редовен докторант в докторска програма по „Международно право и международни отношения“ в Юридическия факултет на ПУ „П. Хилендарски“. През 2021 г. е отчислена с право на защита.

По време на следването В. Хугасян участва активно в научния и организационен живот на Юридическия факултет на ПУ „П. Хилендарски“, в периода 2015-2016 г. е председател на Европейската асоциация на студенти по право – Пловдив (ELSA). Участва и организира множество събития, семинари, конференции и обучения. От м. юли 2019 до м. януари 2020 г. преминава обучителен курс „Justice“ в Харвардския университет.

В момента е главен юрисконсулт на Областна администрация-Пловдив.

II. Общо описание на представения дисертационен труд

Докторантката е представила дисертационен труд в обем от 329 страници, който съдържа списък на използваните съкращения, увод, три глави, заключение и библиография.

Библиографската справка включва 299 заглавия научна литература, от които 186 заглавия на кирилица, останалите на латиница, 46 нормативни актове и съдебна практика на кирилица, 119 нормативни актове и съдебна практика на латиница, 374 бележки по линия.

Темата на труда е несъмнено дисертабилна при все наличната богата литература в материята на престъплението геноцид. За съжаление в 21 век след трагичните изпитания и уроците на Втората световна война престъплението „геноцид“ все още е

част от тежките международни престъпления, агресията на Руската федерация срещу Украйна и войната там възроди съмнения за извършването му. Започна разследване, което да установи дали е извършен геноцид и военни престъпления. Конвенцията за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид е най-прилаганият международноправен акт от международните наказателни съдилища. Това обуславя и особената актуалност на изследването.

Структурата на дисертационния труд е логично построена от историческия преглед на възникването на понятието за „геноцид“, изясняване на същността му, международноправната уредба за предотвратяване и наказване на това престъпление, представяне на най-тежките прояви на геноцид и ролята на международните наказателни съдилища за наказване на това престъпление.

Особено добро впечатление прави равномерното изложение в трите глави на дисертационния труд с лек превес на Глава Първа.

Още в увода (8 с.) В. Хугасян аргументира актуалността на изследването и неговата цел. Ясно са очертани изследователските задачи и използваните научни методи.

Основната изследователската теза е, че заповядалите и извършилите престъплението геноцид не трябва да останат ненаказани, а да бъдат съдени от национален или компетентен международен съд (с. 12).

Глава първа, озаглавена „Геноцидът като международно престъпление в международноправната доктрина“ (в обем от 109 с.) цели да очертае теоретичната основа на по-нататъшното изследване. Логически обосновано авторката започва с изясняването на понятието „международно престъпление“ като прави добросъвестен преглед на съществуващите доктринални виждания.

В § 1 В. Хугасян изяснява понятието „геноцид“, справедливо започвайки със създаването на термина от Рафаел Лемкин, анализира дефиницията в чл. 2 от Конвенцията за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид, в чл. 6 от Римския статут на Международния наказателен съд.

Следващият параграф се опитва да даде отговор на въпроса за различните видове геноцид: демоцид, политичид, национален геноцид (струва ми се напълно излишно, защото в определението в Конвенцията е ясно дефинирано престъплението по признака „националната група“ или по-точно геноцид като проява на национализъм); етноцид (също го има в определението в чл. 2, където е посочена и етническа група), религиоцид (също го има в дефиницията по конвенцията), класов геноцид, културен геноцид, екологичен геноцид, икономически геноцид, геноцид над жените, индиректен геноцид (не е изяснено какво представлява).

За съжаление считам тази класификация за доста спорна. В една част тя представя под друго наименование формите, уредени в Конвенцията за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид. В друга разширява понятието за геноцид без да има достатъчна аргументация за това.

В по-нататъшното изложение емоционалното представяне на т. нар. голодомор не трябва да ни отклонява от трезвата юридическа преценка за естеството на тази ужасна трагедия.

Особено тежко ми се вижда твърдението на с. 56 „Политика на геноцид се наблюдава в почти всички държави по света, включително и в нашата. Ето защо, е необходимо да се предприемат ефективни мерки за предотвратяването ѝ, както и да се осъществи адекватна реакция срещу това престъпление. Не бива да се допуска геноцид

нито Република България, нито по света, с оглед на националната и обществена сигурност и защитата на правата на човека, които са основно човешко благо и най-висша ценност“. С това твърдение на В. Хугасян категорично не мога да се съглася. Още повече, че тя принадлежи към потомците на арменците, намерили убежище в България след тяхното изстребване в османската империя.

Параграфи 4 и следващите на Глава Първа са напълно излишни и с нищо не допринасят за дисертационния труд, защото преразказват общоизвестни факти, процеси, констатации и съдържат справочно изброяване на международноправни актове, повечето от които не са релевантни за предмета на изследване в дисертационния труд.

Глава втора (80 с.) е озаглавена „Актове на геноцид над различни народи в историческа ретроспекция“. В нея са разгледани тежки актове над арменците, евреите, етническите малцинства в Камбоджа, Руанда и хетерогенно подбрани казуси в § 6. Тази глава има познавателна стойност за широката, (а и не само), публика и съдържа систематизирано представяне на общопризнати и не общопризнати случаи на геноцид. В. Хугасян започва логически с геноцида над арменците. Названията на параграфите са доста спорни, а авторите изводи относно наличието на геноцид някъде са категорични, а другаде по-балансиранни. Не е научно издържано да се подвеждат под една квалификация тежки престъпления, за които има спор от юридическа гледна точка.

Доста политизирани са приликите, които авторката прави между геноцида над арменците в Османската империя и в Азърбайджанска съветска социалистическа република през периода 1988 – 1990 г. Не откривам достатъчно доказателства за тази аналогия.

Считам обаче за приносен момент посочването на страните, които изрично са признали арменския геноцид на с. 138 – 141.

Параграф 2 относно Холокоста допринася с концентрираното съдържание, което само по себе си не е някаква научна новост. По темата е написана огромна специализирана литература и тази част от дисертационния труд не може да претендира нито за изчерпателност, нито за научна новост. Считам за важни само обобщенията на края на този параграф. Само по темата за отричането на Холокоста или неговото оправдаване може да се напише отделен дисертационен труд и в последните години има много сериозни проучвания.

Същите характеристики на описателно изложение има параграф 3 за геноцида, извършен от режима на Пол Пот в Камбоджа.

§ 4 относно геноцида на мюсюлманското население в Сребреница по време на войната в бивша Югославия води до категоричен извод на автора, че той попада под дефиницията за геноцид съгласно Конвенцията за геноцида, но следваше още тук този извод да се подкрепи със съдебна практика на Международния наказателен съд за бивша Югославия.

§ 5 представя геноцида в Руанда, като той също има познавателна стойност за широката публика.

В § 6 са представени голодомора в Украйна 1932-1933 г., изстребването на кюрдите в Северен Ирак (90-те години на 20 в.), подобни изстребления в Бурунди, Судан, Централноафриканската република, по отношение на рохингите в Мианмар. Както твърди и самата авторка, окачествяването на голодомора като геноцид е спорно, най-вече защото от глад умират не само украинци, но и руснаци, молдовани и др.

Глава Трета (в обем от 77 с.) е посветена на ролята на международните трибунали за наказателно преследване на престъплението геноцид. Изложението в §1 започва с Международния военен трибунал в Нюрнберг. След това е представен Международния трибунал за Далечния изток. Параграф 3 е посветен на Международния наказателен съд за бивша Югославия в доста есеистичен стил и само с две позовавания на съдебна практика. За разлика от него, § 4 относно Международния наказателен съд за Руанда е доста по-съдържателен и представя ключови дела. Параграф 6 е посветен на създаването на Постоянния международен наказателен съд. И тук в есеистичен стил е представен политическият контекст и позициите на основните групи „играчи“ при създаването на Статута на Международния наказателен съд. Представена е юрисдикцията (само се споменава престъплението „агресия“) и разликата от международните съдилища *ad hoc*.

В заключението авторката разсъждава по заявената в увода теза и защитава позицията, че обвинените в геноцид трябва да бъдат съдени от компетентен съд. Именно тук се съдържа едно важно предложение на В. Хугасян, а именно да се приеме допълнителен протокол към Конвенцията за геноцида, който да уреди прилагането ѝ за събития, настъпили преди нейното приемане.

III. Оценка на научните и практически резултати и приноси в дисертацията

Първото несъмнено достойнство на дисертационния труд е изборът на темата. Предметът на изследване е особено актуален във връзка със започналите разследвания за военни престъпления и евентуално геноцид в Украйна от Руската федерация.

Основната изследователска теза на авторката не е особено нова, но е апробирана от изложението.

Към приносите с научно-приложен характер причислявам представянето на актове, категорично квалифицирани като геноцид и други, които са спорни, в Глава Втора. Тя допринася за научно-образователното познание по проблема в широк смисъл.

Предложението на В. Хугасян за приемане на допълнителен протокол към Конвенцията за геноцида има смисъл, но на практика е трудно осъществимо.

Докторантката има 7 публикации по темата на дисертацията.

IV. Критични бележки и препоръки

За съжаление критичните ми бележки са както в общетеоретичната част, така и по отношение на силно политизирани мнения и терминологията.

В теоретичната част относно понятието за „международно престъпление“ ми се струва, че то трябва да се разгледа в по-широк контекст на понятието за „международно правонарушение“ и да се използва тройна класификация, в която се включват и международните деликти. Спорно е дали робството и търговията с роби е международно престъпление или престъпление от международен характер. Авторката категорично го е причислила към втората категория, без да се аргументира (с. 20). Повечето автори го причисляват към първата група. Същото важи и за международния тероризъм, въпреки че в моята монография „Международноправни проблеми на борбата срещу международния тероризъм“ съм изказала становище, че това е престъпление от международен характер. Бих приела подобно авторово мнение, но само ако е подкрепено със съответна аргументация.

Не мога да се съглася с твърдението на с. 21, че престъплението „геноцид“ е само

следствие от окупационната политика на Германия. То започва с гонения и изпращане в лагери на собствените си евреи – немски граждани.

Най-сериозната ми бележка е относно това, че В. Хугасян е привърженик на широкото понятие за геноцид и на неговото непрекъснато разширяване. И ако по време на създаването на Конвенцията за геноцида не се е стигнало до включването на политически и социални групи, то безразборното разширяване на понятието е вредно и дори опасно. Именно поради това считам разсъжденията на с. 50, че лошите условия на живот са геноцид, за много опасни. Авторката не разбира понятието „социални групи“. На с. 47 твърди, че един от характерните белези на геноцида е: „Един от тях е, че представлява действие, насочено срещу точно определени социални групи“. Това не е вярно, защото във всяка от посочените расови, национални, етнически и религиозни групи може да има лица с различен социален статус.

Разсъжденията на В. Хугасян за социалната политика противоречат на уредбата на икономическите и социални права в МПИСКП, в правото създадено под егидата на Съвета на Европа, правото на ЕС и българското законодателство.

Особено тежко е твърдението на с. 56 „Политика на геноцид се наблюдава в почти всички държави по света, включително и в нашата. Ето защо, е необходимо да се предприемат ефективни мерки за предотвратяването ѝ, както и да се осъществи адекватна реакция срещу това престъпление. Не бива да се допуска геноцид нито в Република България, нито по света, с оглед на националната и обществена сигурност и защитата на правата на човека, които са основно човешко благо и най-висша ценност“. С това твърдение на В. Хугасян категорично не мога да се съглася. Ако това е вярно, следва незабавно да се повдигнат обвинения и да започне наказателно преследване на обвинените в геноцид първо по нашия Наказателен кодекс.

Не съм съгласна, защото не намирам нормативна основа, с твърдението на с. 56, че на първо място геноцидът става елемент на ВДПЧ.

Изцяло неверни са твърдения на с. 81 – 82. В. Хугасян твърди, че ЕКПЧ няма да се приема като част от вътрешното право в хипотезата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Конституционният съд се произнася за примата на правото на ЕС, а не за международните договори, създадено под егидата на Съвета на Европа.

Особено недопустимо е в дисертационен труд, претендиращ за научно изследване да има политически пристрастия. Такива откривам при интерпретацията на с. 135 относно за Армено - Азърбайджанския конфликт, без да има научна аргументация. По проблема има сериозни изследвания и в българската специализирана литература. Същото констатирам на с. 122, където авторката твърди, че Израел осъществява геноцид над коренното арабско население и създава режим на апартейд на Западния бряг и ивицата Газа, беззаконови убийства и екзекуции и т. н. Твърденията не са подкрепени с аргументация.

Имам много забележки по отношение на използваната терминология, но те не са чисто технически, а отразяват същностни пропуски в подготовката на изследването. Такъв е случаят с изложението на с. 128: Не става ясно какво означава, че „...турските племена завладели арменската страна, десетилетия наред следват народна идеология ?...“ с. 128. По-нататък в текста се разбира, че става дума за пантюркизма, но конотацията на термина „народна“ е положителна и не се вписва добре в изложението. Понятието за „пантюркизъм“ е обяснено едва на с. 142 в бележка под линия № 207 в едно изречение като „турски национализъм“.

Недопустимо е използване на термина „инвалиди“ на с. 52, особено от дисертант в областта на правата на човека. Отдавна в българската специализирана литература е възприето да се използва „лица с увреждания“, а в последните години правото на ЕС въведе понятието „хора със специални потребности“.

На с. 99 неправилно се използва термина „хуманна намеса“ вместо „Хуманитарна намеса/интервенция“.

На с. 104 е използван термина „мек закон“, който многократно съм критикувала. Следва да се използва или английския термин или „гъвкаво право“ – превод, въведен от покойния чл.-кор. Проф. Ал. Янков.

Лично мое предпочитание е да не се употребява „правна рамка“ (на с. 34), при положение, че има заместващи изрази като „правна уредба“, „правна регламентация“ и др.

Съдебната практика на международните наказателни съдилища и използвана от преразказаните източници и е доста оскъдна и навярно преразказана от използваната чужда литература.

V. Заключение:

Дисертационният труд не отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Р България, на чл. 27 от Правилника за неговото прилагане и на чл. 42 от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „П. Хилендарски“, поради което давам **ОТРИЦАТЕЛНА ОЦЕНКА на Вержин Гарбис Хугасян в процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 3.6. Право, научна специалност Международно право и международни отношения.**

20 май 2022 г.

проф. д-р Ирена Илиева